

Hangulatidézés egy gondolatért

Pap József

Feladataimat mindig lelkiismeretesen szoktam elvégezni. Most, úgy érzem, elnézést kell kérnem a HID olvasóitól, mert nem tettem eleget megfigyelői küldetésemnek. Nem vittem magammal jegyzetfüzetet Rijékába, a II. Jugoszláv Költészeti Fesztivál hangulatos színhelyére. Hat napig a műélvező kényelmével és kíváncsiságával forgolódtam a kvarneri öböl partján, ahol azokban a napokban még a levegő is költészettel telt meg. Úton-útfélen szippantani lehetett belőle, mint a tenger sós illatából.

Jelen volt a tengerjáró hajók fedélzetén, a hajógyárban, a podlabini és a rasai szénbányák tárnáiban, a naftafinomítóban, a papírgyártásban, a kraljevicai szanatórium betegszobáiban, az opatijai Kvarner szálló teraszán Senjben — Kranjčević szülőfalujában, a rijekai középiskolákban, és a város és környéke valamennyi kultúrotthonában. Csak szippantani kellett belőle. Jó íze, varázsa, hangulata volt a szavaknak, ahogy a költők ajkáról elhangzottak. Több mint hetven költő, az ország valamennyi számtottevő poétája ott volt, s napról napra termésének legjavával igyekezett megnyerni a közönséget.

Mondom, nem vittem magammal jegyzetfüzetet, s most amikor egy hónap elmúltával arra törekszem, hogy felszínre hozzak valamit a rendezetlenül lerakódott, de mélyen magamban jótékonyan munkálkodó benyomásokból, elkeseredés fog el, mert úgy érzem, nehézkes bácskai mondataim legfeljebb megbolygatják és összezilálják azt a szavakkal meg nem közelíthető valamit, amit csak hangulatnak tudok nevezni.

De vállalom a nehézséget, mert a benyomásokkal együtt magammal hoztam egy gondolatot is, amit ott ismertem föl a költők és a közönség találkozásakor. Az is lehet, hogy nem új ez a gondolat, hogy bennem is csak új erőre kaptam, de azóta ragaszkodom hozzá, mert az alkotás és a közösség viszonyában új távlatokat nyithat — különösen a mi tájunkon.

Van egy puritán szigorú költőnk, akivel gyakran vitatkozom a vers sorsáról és a költő sorsáról itt Vajdaságban. Ott ez a téma látszólag nem érdekli, csak a mű jelent számára valamit, azt igyekszik felmérni valami kizárólagos, örökérvényű mércével. Ez a költőnk pályája kezdetén a vizs-

gálódás négy fala közül igyekezett megfogalmazni a világ emberi vonatkozását. Ma már kinn jár az emberek között, mondanivalója megtelt étellel, s éltető-mozgató erő lehetne, de kerüli (bizonyára meg lehetne magyarázni miért) a szereplést, művét csak önmagának, a megoldásokat kereső, vívódó lélek kielégülésének szánja. Bizonyára azért is ír mind ritkábban, hisz a lélek szavak nélkül is megoldhatja a problémákat. Ő is ott volt a fesztiválon, sajnos, csak tudósítói minőségben. Nem tudom, mit hozott magával. Most az ő sorsára gondolok, meg a másokéra is, (akik újságírók vagy hivatalnokok lettek, mert nem lettek meg nálunk a serkentő erőt, alkotásukhoz az éltető talajt), s ha esetlenül is, szeretnék felidézni néhány pillanatot, amelyek megérlelték bennem e gondolatot, hogy tennünk kell valamit.

A megnyitó pillanatában felbödülő hajótülkölésben, fülsüketítő szíre-nabúgásban első pillanatra valami karnevális komédiát, könnyű cécót sejtettem. Később beláttam, ezt a várost (és nemcsak ezt a várost!) ezek a hajók, ezek a gyárak tartják el – mi üdvözölhette volna hát beszéde-sebben az idesereglett költőket, mint ezeknek a létfenntartó eszközöknek kíméletlenül prózai hangja?! Volt abban a hangzavarban valami esdeklés-féle, talán éppen a megnesesítő, főemelő emberi szóra való vágyódás.

Az Užice teherhajó fedélzetén a kapitány arcát fürkésztem. Kezdetben egykedvűen hallgatta a műsort, inkább a berakodást végző emelődaru munkáját figyelte. Akkor a költő a tengerészekről szóló balladáját kezdte szavalni. Egyre fokozódó erővel áradtak a strófák, mint a viharban a felcsapó hullámok. Az öreg leintette a daru kezelőjét. Hosszan nézett a költőre, majd a piszkos kikötőre bámult, talán Rotterdam, Casablanca vagy a földkerekség ki tudja melyik kikötőjében járt már, és újra izlelgetve az örömlányok csókját most felfedezte bennünk azt a különösfajta asszonyi tragédiát, amit a költőnő, ki tudná meghatározni, micsoda kényszer hatása alatt, egy nyáron végigjárva a tengeremlék kikötőit, mezte-lenre vetkezett szívvel, éjszakákba és tengerészkarokba hullva élt át és sűrített költeményekbe. Másnap a Vladimir Gortan könyvkereskedésben találkoztam vele, a verseskönyvek között a költőnő kötetét kutatta.

Az opatijai Kvarner szálló teraszán akkor este a közönség fele hazai volt. Eppen elegendő, hogy tetszésének vagy nem tetszésének kinyilvánításával meggyőzze a fellépő költőket, hogy tudnak-e verssel nevetetni, tudnak-e nevetetve nevetni. B. Pavlović művészi erővel ostorozta a sznobokat, s azok bár viszolyogva, (mert egy Kvarner szálló teraszáról sosem hiányoznak a sznobok), mégis megtapsolták. Đ Šnajder agitáló, frontális támadását kutyába sem vették. Ha ezt megérezte, érdemes volt eljönnie a fesztiválra. Más alkalommal egy költőt láttam, amint habozva lapozott kötetében ide-oda rakosgatta a könyvjelzőt. Az előtte szereplő költő verseit nem valami kiadós tapssal fogadta a hallgatóság. A „közönség választottai” között lépett fel; bizonyára azt latolgatta, melyik az a vers, amelyik oda juttatta a „kiválasztottak” közé.

És hallottam (szinte meglepetéssel több ízben is) egy másik költőt, aki a tíz év előtti költéséből olvasott fel mindenütt. Csak azzal magyarázhat-tam, hogy érthető akart lenni, mondani akart valamit a minden mondatát

figyelemmel kísérő közönségnek, s az utóbbi évek experimentális termékét bizonyára nem találta alkalmasnak erre a célra. Nem tudom, jól cselekedt-e, mert a közönség javarésze éppolyan lelkesedéssel fogadta a szublimált kivetítéseket, akár a résztvevők legidősebbikének, a 75 éves Tósó bácsinak a tercináit. Bizonyosan a költőket állandóan nyomkövető, s összekötő szerepet játszó hat kritikusnak is nagy szerepe volt abban, hogy a közönség így viselkedett, hogy elfogadta azt a tételt: a verseket nem szükséges mindig megérteni; meg kell tanulni, az embernek sajátjává tennie, hogy segítségével megértse környezetét.

A tanítóképzőben két óra hosszat tartott az ötödik óra. A megfigyelő, akit kitanácsoltak, hogy ne zavarja az óra meghittségét, csak annyit tudott, hogy a költők tartják meg az ötödik órát. Am az óra végét jelző csöngetésre senki sem hagyta el az osztályt. Megvárta hát a következő kicsöngetést is. Csak akkor nyíltak ki az ajtók, és láthatta, hogy a diákok felvillanóan, kipirulva búcsúzkodnak és mondanak köszönetet a felejthetetlen „ötödik óráért.”

Hallottam, hogy a papírgyár munkásai egy-egy kötetrevaló kézirat-papírt ajándékoztak a náluk fellépő költőknek. És ottfogták őket, megmutogatták nekik a termelés csínját-binját, és néhány, európai viszonylatban is páratlan terméküket.

Kis rajokban jártak-keltek a költők délelőtt, délután. Egyszer virágcsokorral a kezükben, másszor fűszeres dalmát borral telt hordócskával a hónuk alatt, találkozhatott velük az ember. Egy csoport csákánnyal és bányászlámpával tért meg Rasáról. Egy társaság pedig új ruhában érkezett meg az opatijai főhadiszállásra. A Đuro Matijević konfekciós üzemből „ruházták fel” őket.

A modern higiénia a gyári munkások aktív pihenőjét szorgalmazza. A fesztiváli napokban ellenőrizni kellett volna a munkateljesítményt, a költőkkel eltöltött „felfrissítő” percek után.

Két szakmabeli megbeszélést is tartottak a fesztivál résztvevői. Távolról sem voltak olyan színesek, olyan élénkek, mint a közönséggel való találkozásaik. Bár érezhető volt a két tábor jelenléte, nehéz lett volna szigorúan elhatárolni őket. Ugy látszik, az idő lassan összeolvasztja a realistákat a modernistákkal, a formához ragaszkodókat a formarombolókkal, (igaz, ma már egyik fél sem ebben látja a modern költészet lényegét), vagy csak harci kedvük merült ki a közönségért folytatott nemes vetélykedésben?

Most pedig rátérnék arra a gondolatra, ami miatt megbolygattam a fesztiváli emlékeimet.

Több mint tíz éve már, hogy a szocialista viszonyokat építgetjük. A termelőeszközök a munkások kezében vannak, a termelés irányítását is fokozatosan ők veszik át. Mindenütt igyekszünk kiemelni, hogy ma már a kultúra sem a kiváltságosoké. Szorongás nélkül ki mernénk-e tenni magunkat egy anekdotikus kultúréletünk „gyökeres változásairól.” számon tartjuk-e, hány munkás olvas könyvet, jár színházba, hallgat hangversenyt, látogat érdekes mozielőadásokat?

És a költészet, vajon toborozott-e olvasókat az új társadalmi erőkből?

Nem kellene végre intézményesen is hozzálátnunk, hogy valami úton-módon méltó helyre jussanak az oly nagy vajudással, de mégis megszületett, emberi és szocialista tartalommal megtelt szellemi értékeinek. Első sorban a gyárakra és iskolákra gondolok.

Talán alkalmas volna erre a közeledésre a gyárakban az uzsonnaszünet, (a rijékai példa nagyon rokonszenves volt!) a költő személyes részvételével, vagy előadó-művészek alkalmazásával, (ha technikailag megoldható, gramofonlemezre vagy magnetofónszalagra vett költeményekből bármikor hangulatos és tetszés szerinti műsort lehetne rögtönözni), de mindenképpen amellet volnék, hogy élő szóval és nagy-nagy akarrattal kell megközelíteni a leendő olvasót, (itt gyorsan hozzáteszem, hogy elmaradhatatlannak tartom a felkészült kritikusok közreműködését is, akik ugyanakkor az új esztétikai elveket is ismertethetnék, mert félek, nagyon félek, hogy a szűkös szobakonyhás lakásokba és a hónapos szobákba még jóideig nem fér be a könyvespolc. Addig pedig pusztába kiáltó szó lesz a költő szava. Addig ne számítsunk náluk se nagy műre, se kiemelkedő egyéniségre, mert ha születik is ilyen, életnedv híján előbb-utóbb elsenyved. Ez az életnedv pedig elsősorban az alkotóművész közönsége, amely a művét befogadja. Nélküle (bármit valljon is művéről) az alkotó nem létezhetik.

